

CRISTIAN CHIRCA

**DECEMBRIE 1989:
*TASS ESTE ÎMPUTERNICITĂ
SĂ DECLARE...***

Tehnoredactor: Cristian Negoii

Poză coperta 1: Izvestia din 19 și 23 decembrie 1989; Komsomolskaia

Pravda din 28 și 31 decembrie 1989; Pravda din 26 decembrie 1989

Coperta 4: Foto Timișoara, Piața Operei înainte de fuga lui Ceaușescu,

sursă: HYPERLINK “<http://www.claudiuordache.wordpress.com>”

www.claudiuordache.wordpress.com

2017, Editura IRRD, București

Toate drepturile asupra ediției sunt rezervate IRRD.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CHIRCA, CRISTIAN

Decembrie 1989: TASS este împuternicită să declare... /

Cristian Chirca. - București : Editura Institutului Revoluției

Române din Decembrie 1989, 2017

ISBN 978-606-8684-24-6

CRISTIAN CHIRCA

**DECEMBRIE 1989:
*TASS ESTE
ÎMPUTERNICITĂ
SĂ DECLARE...***

Partea I

Editura IRRD

București

2017

Fiului meu, Radu Alexandru...

CUPRINS

Prefață	7
În loc de introducere	11
Capitolul 1	
O imagine a presei sovietice.....	15
Capitolul 2	
Scurte considerații despre imaginea reciprocă	26
Capitolul 3	
Blocul socialist în evaluările strategice ale Kremlinului de la începutul anului 1989. Percepții despre România și regimul ceaușist.....	39
Capitolul 4	
Correspondenții sovietici din România – surse principale de știri despre Revoluția română din decembrie 1989	58
Capitolul 5	
<i>Glasnost</i> – considerații generale și unele note relevante pentru perioada 1986-1988.....	74
Capitolul 6	
Presa sovietică în epoca <i>glasnost</i> – note generale.....	90
Capitolul 7	
Între <i>Volnenia v Timișoare (Tulburări la Timișoara)</i> și <i>Peremena! (Schimbare)</i>	101
În loc de încheiere	219
Bibliografie	222

PREFAȚĂ

Așezarea geografică, dar mai ales poziția geopolitică au făcut ca aproape toate evenimentele majore care au marcat istoria românilor în epoca modernă și contemporană să fie direct sau indirect legate de evoluțiile politice și militare ale vecinilor săi. În istoriografie pe de o parte și în imaginarul colectiv ale acestor popoare pe de alta aceste „intersecții” ale istoriei românilor cu ale vecinilor s-au conturat într-o serie de imagini care se succed în diferite culori, de la cele mai calde și optimiste, până la cele de gri închis. Revoluția română din decembrie 1989, din această perspectivă, nu putea să fie o excepție a istoriei contemporane. Încă din primele zile ale revoluției au apărut sau au fost colportate, informații legate de implicarea Uniunii Sovietice în evenimentele ce se derulau în București și alte mari orașe ale țării. Multe dintre acestea au făcut parte din ceea ce a fost un război psihologic și propagandistic care s-au purtat în spațiul românesc.

Lucrarea *Decembrie 1989: TASS este împuternicită să declare...* își propune să arate cititorului român care a fost imaginea Revoluției române din decembrie 1989 conturată prin știrile oferite cititorilor din societatea sovietică a timpului prin intermediul a patru actori media care puteau fi lecturați pe întreg spațiul sovietic și nu numai: Agenția TASS și cotidienele „Izvestia”, „Pravda” și „Komsomolskaia Pravda”. Cercetând modul cum s-a conturat imaginea Revoluției române în opinia publică internațională, autorul acestei lucrări, Cristian Chirca, evidențiază că deși acoperirea mediatică a revoluției a avut o dimensiune internațională, majoritatea analizelor de profil sunt fundamentate pe „relatările mass-media occidentale, ungare sau iugoslave și doar cu puține trimiteri la un alt actor major al câmpului mediatic, respectiv mass-media sovietice”. Cartea semnată de Cristian Chirca completează în mod fericit o primă

imagine a revoluției române așa cum a fost ea prezentată de jurnalistul rus Nikolai Morozov¹ corespondent al Agenției TASS la București, în decembrie 1989. Cititorul poate în acest fel să „descifreze” câte dintre imaginile și informațiile transmise „acasă” de el și de ceilalți corespondenți TASS au fost preluate în paginile jurnalelor analizate de autorul lucrării *Decembrie 1989: TASS este împuternicită să declare...* Cristian Chirca oferă cititorului pasionat de cunoașterea adevărului despre Revoluția română posibilitatea de a vedea cât din imaginea revoluției a fost interesat construită în acele zile deoarece acesta va avea la dispoziție informația apărută în cotidienele supuse analizei. În acest demers trebuie să se țină seama și de faptul că în zilele revoluției evenimentele s-au succedat cu o așa repeziciune încât posibilitatea corespondenților de presă de a verifica informațiile pe care le transmiteau a fost mult diminuată. Referindu-se la acest aspect, Nikolai Morozov mărturisea în cartea sa că „Nu pot să ocolesc acuzațiile care ne-au fost aduse, ca și altora de altfel, de «intoxicare» a opiniei publice. Din punctul meu de vedere însă, dacă o asemenea intoxicare a existat, atunci chiar noi am fost victimele ei. Și aceasta din simplul motiv că în zilele acelea au circulat liber informații dintre cele mai fanteziste, livrate, în primul rând, de «Televiziunea română liberă». Și câte nu s-au spus de pe micul ecran? (...) În fiecare minut aflam ceva ce până mai ieri era pentru noi o taină cu șapte pecetei și stăteam fermecați în fața televizorului, temându-ne să nu pierdem ceva important”². Având în vedere acest aspect, Cristian Chirca a considerat necesar să introducă și să familiarizeze cititorul cu imaginea și evoluția presei sovietice în perioada lui Mihail Gorbaciov, cu obiectivele și scopurile urmărite de liderii de la Kremlin prin modul cum informația a fost controlată/direcționată ca sens și spațiu. Ipoteza de la care autorul a pornit cercetarea informațiilor apărute în presa

1. În articolele publicate în „Zig-Zag” și ulterior „Expres Magazin” care vor fi integrate în anul 2002 în lucrarea *Corespondentul Agenției TASS care a văzut totul*, Editura Fundației Culturale Române.

2. *Ibidem*.

sovietică, în zilele Revoluției române din decembrie 1989, este susținută de informațiile prezentate. Acesta asociindu-se unui bun cunoscător al regimului sovietic, Vasile Buga, consideră că selecția știrilor s-a făcut în conformitate cu teza potrivit căreia „în intenția lui Gorbaciov nu a fost schimbarea, ci perfecționarea sistemului sovietic intrat în faza sa critică, punerea în mișcare a unei mașinării blocate, conferirea unui caracter democratic unui sistem compromis”.

Cristian Chirca pe bună dreptate a luat în calcul, în analiza preliminară a conținutului știrilor, profilul profesional și cât de buni cunoscători ai societății române au fost corespondenții și jurnaliștii care au transmis din punctele fierbinți ale Revoluției române din decembrie 1989. Au fost identificați D.G. Diakov, A.G. Bocirov, V. Maliutin și N.N. Morozov, la care se va adăuga și corespondentul TASS din Belgrad, prezent în Timișoara începând cu 22 decembrie. Biroul TASS din București era condus de Dimitri Diakov, fost membru al CC al PCUS (secția relații externe) și fost președinte al parlamentului R. Moldova între 1998-2001. Presa sovietică a avut în acea perioadă acreditați în România doi corespondenți, V. Vedraško („Pravda”) și V. Volodin („Izvestia”). După 20 decembrie 1989 acestora li s-au alăturat F.E. Lukianov, corespondentul „Izvestia” din Belgrad, iar din 22 decembrie O. Mamedov, corespondentul „Komsomolskaia Pravda” din Sofia.

Cartea *Decembrie 1989: TASS este împuternicită să declare...* a fost construită în așa fel încât cititorul să nu fie doar un consumator pasiv de informație care a fost vehiculată în presa sovietică din Decembrie 1989, ci pe un format care să permită ca „fiecare cititor” să poată să își „formuleze propriile concluzii”. Sunt doar câteva dintre motivele pentru care recomandăm celor pasionați de istorie și adevăr să nu ocolească lectura unei cărți care este o „cărămidă” la edificiul cunoașterii evenimentelor care au pus capăt regimului Nicolae Ceaușescu.

Prof. univ. dr. Constantin Hlihor

ÎN LOC DE INTRODUCERE

Lucrarea de față finalizează prima parte a unui proiect de cercetare mai amplu, inițiat în cadrul IRRD, referitor la modul în care a fost construită imaginea **Revoluției române din decembrie 1989** în presa scrisă sovietică, această primă parte fiind dedicată, în principal, segmentului de știri și reportaje din perioada 18-31 decembrie 1989.

Știrea, ca gen jurnalistic, are alocată o literatură impresionantă, însă din perspectiva obiectivelor cercetării, relevantă devine legătura dintre istorie și știre. Această legătură este realizată de *eveniment*, privit ca întâmplare importantă, fapt de mare însemnătate sau fapt neașteptat. Evenimentul este punctul comun al narațiunii istorice și al știrii. Să remarcăm însă că în timp ce istoria este interesată de eveniment în relația sa cu trecutul, știrea este interesată doar de relația evenimentului cu prezentul¹. Altfel spus, știrea descrie „istoria” timpului prezent și de aceea, spre deosebire de narațiunea istorică, este predispusă unei erodări accelerate.

Aici însă se impune o observație care este de fapt și una dintre premisele majore ale cercetării. Atât jurnalistul și istoricul, cât și oamenii în general, nu au acces la realitatea în sine, ci la o realitate mediată de o grilă de interpretare. Această grilă, la care se face trimitere frecvent în lucrare, este de fapt un aparat valorizator format din structuri mentale stabile, cunoștințe, reprezentări, mitologii, prejudecăți, simboluri etc., prin care oamenii percep, reprezintă și reconstruiesc, cu imagini proprii, realitatea obiectivă. Astfel, orice percepție a unei realități este

1. Robert Park, *News as Form of Knowledge*, American Journal of Sociology, XLV 5, 1940 în Alina Bârgoanu, *Tirania actualității, o introducere în teoria știrilor*, Ed. Tritonic, București, 2006, pp. 32-33.

un produs mediat de grila de receptare, iar produsul percepției, *reprezentarea* sau *imaginea*, nu reflectă întocmai realitatea, ci realitatea *re-creată* în mintea noastră, în limitele capacității grilei cu care noi o descifrăm și apoi o povestim în cuvinte (istoricii, scriitorii, jurnaliștii), sunete (muzicienii) sau imagini (artiștii plastici). Mai pe scurt, oamenii nu se raportează la un eveniment în sine, ci la imaginea pe care o au despre acel eveniment².

De aceea, formația mea de filolog mă obligă să-mi adaptez linia discursivă cu care „povestesc istoria” (Veine) la o perspectivă lingvistică în care cuvântul are valoarea de ordonator al realității. Așa că, eliberat de povara istoricului, atât de atent la detaliul rece și mai puțin la emoția evenimentului (deși evenimentul istoric are ca eroi principali și exclusivi oamenii și emoțiile lor), am încercat în această lucrare nu să formulez concluzii și judecăți categorice, ci doar să ofer acele elemente necesare pentru a-l scoate pe cititor, dacă este cazul, din acea stare de indiferență, relativ frecvent întâlnită, mai ales în rândurile tinerilor, față de Revoluția română din decembrie 1989.

Ca urmare, pe principiul că raritatea este una dintre condițiile valorii, am deschis o fereastră spre presa sovietică, demers relativ rar, și spre modul în care presa scrisă sovietică a configurat o parte dintre notele generale pe care s-a fundamentat „imaginea sovietică” a revoluției.

În primele două capitole am încercat să ofer acele elemente necesare pentru introducerea cititorului în contextul de comunicare și să conturez succint profilul imaginar al celor patru actori mediatici care vor fi analizați: agenția TASS și cotidienele „Izvestia”, „Pravda” și „Komsomolskaia Pravda”, cu o scurtă referire la imaginea reciprocă. Ulterior, după prezentarea tabloului general, care include evaluările sovietice ale blocului socialist din anul 1989, am conturat un scurt profil al corespondenților sovietici acreditați la București în decembrie 1989. Astfel, am realizat trecerea la următoarele două capitole,

2. Adrian Neculau (coord.), *Psihologia câmpului social. Reprezentările sociale*, Iași, Ed. Polirom, 1997, pp. 5-9.

în care am căutat să-l racordez pe cititor la realitățile *glasnost* și la efectele acestei politici asupra presei sovietice.

Ultimul capitol, cel mai important, este cel în care am prezentat principalele comunicate, știri, comentarii și reportaje, publicate de cei patru actori mediatici sovietici avuți în vedere. Cu toate că am realizat unele scurte comentarii, menționez că scopul principal a fost prezentarea întocmai a conținutului materialelor tipărite, pentru ca fiecare cititor să-și configureze propria imagine referitoare la modul în care presa sovietică scrisă a reflectat **Revoluția română din decembrie 1989**.

Capitolul 1

O IMAGINE A PRESEI SOVIETICE

V „Pravde” net izvestii, v „Izvestiah” net pravdî
(În „Pravda” nu există știri, iar în „Izvestia” nu există adevăr)

„Trebuie să trimit în fiecare săptămână ceva scris Maiestății Sale Țarul”³. Aceasta era una dintre problemele imperative cu care se confrunta Julius (Justus) Filimonatus din Riga, slujbaş al cneazului rus Șliakovski, reprezentant al țarului în Pskov, în prima jumătate a secolului al șaptesprezecelea. Ceea ce trebuia să trimită țarului avea legătură directă cu slujba sa. Serviciul prestat pentru prinț era unul aparte. Periodic, Filimonatus trimitea o scrisoare în care erau prezentate principalele vești, zvonuri despre ceea ce se întâmpla în afara granițelor imperiului și în special în lumea occidentală, care era bine conectată, economic și religios, cu zona baltică. Aceste vești, după o minimă prelucrare la Pskov, una dintre principalele porți ale Rusiei spre Occident, erau trimise mai departe cancelariei țarului⁴. Prin natura activității sale, care se deosebea de activitatea unei iscoade (*razvedcik*), Filimonatus este apreciat ca fiind unul dintre reprezentanții primilor corespondenți de presă ai Rusiei,

3. Theodore Eduard Kruglak, *The Two Faces of TASS*, University of Minnesota Press, 1962, pp. 7-21, accesibil pe <https://muse.jhu.edu/book/32490> consultat în data de 21.10.2017.

4. Ingrid Mayer, Wouter Pilger, *Second hand translation for tsar Aleksei Mihailovich. A glimpse into The Newspaper workshop at Posiolskii prikaz*, Department of Slavic Languages Uppsala University, accesibil pe http://www.moderna.uu.se/digitalAssets/76/c_76065-l_3-k_second-hand.pdf, consultat în data de 21.10.2017.